

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА: РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ (ДО К. XVIII СТ.)

План

1. Розвиток політичної думки у Стародавній Греції: порівняльний аналіз поглядів Платона і Аристотеля.
2. Особливості політико-релігійних доктрин середньовіччя (Августин Блаженний, Фома Аквінський).
3. Роль утопічних ідей у світовій політичній думці (Т.Мор, Т.Кампанелла).
4. Теорії природного права та суспільного договору у працях Т.Гоббса, Дж.Локка, Ж.Ж.Руссо.
5. Теорія розподілу влади у працях Дж.Локка і Ш.Л.Монтеск'є (спільне і відмінне).

Основні поняття: аристократія, демократія, деспотія, олігархія, охлократія, плутократія, політія, теократія, тиранія.

Методичні вказівки до семінарського заняття:

1. Підготовка першого питання передбачає знайомство з двома основними течіями політичної філософії Стародавньої Греції: (раціонально-ідеалістичною та стихійно-матеріалістичною) на прикладі вчень Платона й Аристотеля. Необхідно зробити порівняльний аналіз їх поглядів (бажано у вигляді таблиці), звернувши увагу на сутність, походження і функції держави, соціальну структуру суспільства, приватну власність, правильні й неправильні форми держави, ідеальну форму правління.

2. Вивчаючи друге питання, необхідно уявити головні особливості політичної думки Середньовіччя: теологічне тлумачення політичних інститутів і процесів, проголошення верховенства релігії над світською владою. На прикладі релігійної доктрини Августина Блаженного студенти повинні розкрити суть християнської концепції двох держав: божої і земної, звернути увагу на характеристику ним державної влади, вчення про передвизначення та вимогу підпорядкування світської влади церкві. Далі слід ознайомитись з політико-релігійною доктриною Фоми Аквінського, визначити її наступність (ідеї Аристотеля) та новизну.

3. Для розкриття третього питання необхідно коротко охарактеризувати історичні умови виникнення раннього утопічного соціалізму (зародження капіталістичних відносин, буржуазної революції в Європі). Погляди Т.Мора студенти вивчають на прикладі ідеального життєвого укладу «утопійців», визначаючи його позитивні й негативні риси. Далі слід ознайомитись з особливостями ідеального суспільного устрою «Міста сонця» Т.Кампанелли. Бажаним є порівняти між собою обидві утопічні концепції. Також студенти повинні пояснити, чому ранній утопічний соціалізм характеризують як «зрівняльний», «аскетичний» та «спартанський».

4. Готуючись до четвертого питання, необхідно дати загальну характеристику епохи Просвітництва, визначити, в чому проявляються корінні відмінності політичних поглядів епохи Просвітництва від попередніх етапів розвитку політичної думки. Студентам необхідно з'ясувати, чому в суспільній думці замість теорії божественного походження держави виникає концепція суспільного договору, яке вона знайшла втілення у працях Т.Гоббса, Дж.Локка і Ж.-Ж.Руссо. Слід звернути увагу на вирішення філософами таких питань, як характеристика додержавного стану суспільства, мета й причини створення держави, можливість опору верховній владі, краща форма державного правління тощо. Далі необхідно визначити сутність поняття «природні права людини» та пояснити, чому саме Дж.Локка вважають засновником класичного лібералізму. Особливої уваги потребує знайомство з поняттями «суверен» і «суверенітет» (держави, народу, особи). Слід визначити відмінності у трактовці суверенітету у працях Т.Гоббса і Ж.Ж.Руссо.

5. Вивчення п'ятого питання передбачає знайомство з теоріями розподілу влади Дж.Локка і Ш.Л.Монтеск'є. Важливо визначити, чому в становленні нового буржуазного ладу чільне місце посідає саме теорія розподілу влади і яку роль вона відіграла у розвитку буржуазного демократичного суспільства і держави. Студентам необхідно порівняти погляди філософів з даного питання, виділити спільне і відмінне в їхніх теоріях. Між іншим слід порівняти їхні погляди щодо форм розподілу влади, їх ієрархії, функцій, можливого взаємного впливу. Бажано порівняльний аналіз оформити у вигляді таблиці.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть правильні й неправильні форми держави (за Аристотелем), дайте визначення цих понять.
2. Опишіть кругообіг форм держави (за Платоном).
3. Яким було відношення Платона й Аристотеля до питань рабства і приватної власності?
4. Розкрийте суть християнської концепції двох держав: божественної і світської (Августин Блаженний).
5. Які філософські ідеї Аристотеля й Августина Блаженного були запозичені й розвинуті Фомаю Аквінським?
6. Опишіть життєвий уклад «утопійців», його позитивні й негативні риси (за Т.Мором).
7. Розкрийте особливості ідеального суспільного устрою (Т.Кампанелла).
8. Що таке Просвітництво? Назвіть його хронологічні рамки.
9. У чому суть ідеї створення держави на основі суспільного договору?
10. У чому відмінність у трактуванні причин виникнення держави між Т.Гоббсом і Дж.Локком?
11. Що означає поняття «природні права людини»?
12. Що таке «суверенітет» (держави, народу, особи)?
13. Назвіть характерні риси республіки, монархії, деспотії як форм правління (за Ш.Л.Монтеск'є).
14. У чому суть та які механізми розподілу влади у вченні Ш.Л.Монтеск'є?

Питання для дискусії:

1. Чим відрізняються погляди Платона та Аристотеля на функції держави, соціальну структуру суспільства і приватну власність?
2. Чому політичні ідеї Середньовіччя мали релігійний характер?
3. Чому ранній утопічний соціалізм характеризують як «зрівняльний» та «спартанський»?
4. Який вплив мають політичні вчення Стародавньої Греції та Середньовіччя на сучасний розвиток політичних теорій?
5. Який вплив мають політичні вчення епохи Просвітництва на сучасний розвиток політичних теорій?
6. Що дає підстави вважати Дж.Локка засновником сучасного лібералізму?
7. Чим можна пояснити популярність поглядів Ж.Ж.Руссо саме під час Французької буржуазної революції?

ТЕМА: ІСТОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

План

1. Політична думка періоду Київської Русі.
2. Політична думка в Україні за литовсько-польської доби.
3. Ідеї свободи і демократії українського козацтва. Конституція П.Орлика.
4. Розвиток революційно-демократичних ідей у XIX ст. (Кирило-Мефодіївське товариство, громадівці).
5. Політичні концепції українських мислителів поч. XX ст.
 - а) соціалістичні (М.Грушевський, В.Винниченко);
 - б) консервативні (В.Липинський);
 - в) націоналістичні (М.Міхновський, Д.Донцов).

Основні поняття: націоналізм, класократія.

Методичні вказівки до семінарського заняття:

1. Готуючись до першого питання, слід усвідомити, що давні, початкові періоди розвитку політичної думки східних слов'ян є спільними для трьох сучасних народів – українського, російського та білоруського. Студентам необхідно назвати і охарактеризувати найважливіші пам'ятки суспільно-політичної думки княжих часів: «Повість временних літ», «Слово про закон і

благодать», «Руська правда», «Повчання Володимира Мономаха», «Слово о полку Ігоревім» та ін. Треба звернути увагу на погляди авторів щодо походження держави і князівської влади, стосунків між церквою і державою, єдності та суверенності політичної влади, об'єднання удільних князівств навколо великого київського князя, самостійності й незалежності Русі. Важливим завданням є визначення основних суспільно-політичних ідей періоду Київської Русі (необхідності політичного об'єднання руських земель, припинення міжусобної боротьби тощо). Студентам варто звернути увагу на тісний взаємозв'язок і взаємовплив російських, українських і європейських політичних концепцій.

2. Перш за все, необхідно охарактеризувати особливі історичні умови, в яких опинилися українські землі в XIV - I пол. XVII ст. (українська державність в цей час була поглинута Литвою та Польщею), виділити два окремих періоди: литовський та польський, визначити характерні риси кожного з них. Варто уяснити, що політична, а потім і релігійна унії Литви з Польщею кардинально змінили статус українських земель та спричинилися до бурхливого розвитку української політичної думки. Студентам слід звернути увагу на поширення ідей гуманізму, ознайомитись з поглядами С.Оріховського-Роксолана (ідеї природного права, «піраміди влади»). Спроби колонізації українських земель викликали розвиток української полемічної літератури, у якій треба виділити два напрями: за унію (П.Скарга) та проти неї (Х.Філалет, І.Вишенський).

3. Після короткої характеристики історичного періоду та місця і ролі козацтва в історії України слід проаналізувати погляди українських мислителів козацько-гетьманської доби на державно-правовий розвиток України. Особливу увагу при вивченні цього питання треба звернути на погляди П.Орлика, що знайшли вираз у Конституції 1710 р. Студенти повинні знати її структуру, основний зміст, виділити головні прогресивні ідеї (обмеження влади гетьмана, представницьке управління, поділ влади, закріплення прав і свобод особи тощо), визначити її характер (демократичний) та значення (обґрунтування ідеї незалежності України як суверенної держави).

4. Характеристика історичного періоду (початок національного відродження, зростання політичної активності в I пол. XIX ст.) дозволить студентам виділити характерні риси української політичної думки XIX ст., визначити її революційно-демократичний характер. Особливу увагу слід звернути на політичну доктрину Кирило-Мефодіївського товариства: визначити провідні ідеї братства (український месіанізм, слов'янське об'єднання у формі слов'янської республіканської федерації), дати характеристику двох течій всередині товариства.

Прослідкувати наступництво у розвитку української політичної думки студенти зможуть під час ознайомлення з поглядами громадівців, на прикладі політичної концепції М.Драгоманова. Треба розкрити поняття «громада», «громадівський соціалізм», визначити ліберальні ознаки соціалістичного ідеалу М.Драгоманова (поділ влади, парламентаризм, демократичні права і свободи).

5. Метою п'ятого питання є порівняння поглядів представників різних ідеологічних течій в українській політичній думці I пол. XX ст. При підготовці варто ознайомитися із авторськими текстами М.Грушевського, М.Драгоманова, В.Винниченка, В.Липинського, Д.Донцова й ін., тому що саме вони дають найбільш повне уявлення про історичні умови і погляди авторів на політичні процеси. Треба звернути увагу на суперечливість спроб українського державного будівництва на початку XX ст. Оскільки націоналізм завжди є однією з головних складових державного будівництва й офіційної ідеології, необхідно проаналізувати український націоналізм XIX–XX ст. з погляду забезпечення існування незалежної української державності і з'ясувати причини невдач Центральної Ради і Гетьманату саме в області державного будівництва.

Питання для самоконтролю:

1. Які ідеї домінували у політичних поглядах мислителів Київської Русі?
2. Яке суспільно-політичне значення для України мала Брестська унія 1596 р.?
3. Який внесок у розвиток української політичної думки зробила Києво-Могилянська академія?
4. На яких соціально-економічних, політичних, духовних засадах базувалася Запорізька Січ?
5. Яке значення мала Конституція П.Орлика?
6. У чому суть політичної програми М.Драгоманова?
7. Які основні течії можна виділити в українській політичній думці I пол. XX ст.? Назвіть представників, їх відомі праці та провідні ідеї.

Питання для дискусії:

1. У чому полягає спільність та відмінність в поглядах на майбутнє України М.Костомарова і М.Драгоманова?
2. Порівняйте державотворчі ідеї українських консерваторів та націоналістів. Як вони визначали поняття «нація»?
3. Розкрийте основні віхи формування української національної ідеї. Які події були найбільш значимими у цьому процесі?
4. Розкрийте роль націоналістичних ідей в історії України.

ТЕМА: ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА

План

1. Сутність, структура та функції політичної системи.
2. Типологія політичних систем.
3. Основні напрями, особливості та проблеми розвитку політичної системи України.

Основні поняття: громадянське суспільство, політична система.

Методичні вказівки до семінарського заняття:

1. Розпочавши вивчення першого питання, треба мати на увазі, що політична система суспільства – одна з найскладніших категорій політології. Спочатку слід з'ясувати, що собою являє загальна теорія систем. Важливо пам'ятати, що політична система суспільства виступає як частина суспільної системи, тому потрібно розглянути її взаємозв'язок з іншими системами суспільства (економічною, соціальною, духовною) і вплив на них. Наступним кроком є з'ясування ролі системного аналізу у визначенні сутності політичної системи. Потрібно розглянути сутність структурно-функціонального підходу Т.Парсонса, концепцію політичної системи Д.Істона, модель політичної системи Г.Алмонда та порівняти їх.

При підготовці до першого питання студенти також повинні вивчити структуру політичної системи, тобто виділити її основні підсистеми. Розглядаючи інституціональну підсистему, студенти мають дати визначення поняття «політичні інститути» та відповісти на питання: чому інституціональна система є основоположною як щодо політичної системи у цілому, так і щодо її складових? Вивчаючи нормативну, функціональну та комунікативну підсистеми, потрібно з'ясувати їхню сутність. Далі студенти повинні визначити функції політичної системи, які вона виконує у суспільстві.

2. Друге питання передбачає розуміння того, що порівняння типів політичних систем за різними критеріями дозволяє більш глибоко аналізувати їх переваги і недоліки. Треба з'ясувати, як змінювалися погляди на типологію політичних систем з античних часів і до наших днів. Необхідно ознайомитись з класифікаціями політичних систем за такими критеріями, як суспільно-економічна формація (марксистська теорія), тип легітимності політичного панування (за М.Вебером), політична культура і характер взаємодії різних політичних інститутів (за Г.Алмондом), тип політичного режиму тощо. Особливу увагу варто звернути на характеристику таких моделей політичних систем, як командна, змагальна й соціо-примирлива: слід виділити їх головні ознаки, підібрати приклади з історії або сучасності. Необхідно пам'ятати, що кожна з цих моделей має багато модифікацій і не існує в абсолютно «чистому» вигляді.

3. Готуючись до третього питання, студенти повинні чітко визначити тип політичної системи сучасної України, дати характеристику її особливостям, розкрити шляхи реформування усіх підсистем українського суспільства (економічної, соціальної, політичної, духовної та ін.). На основі такого аналізу студенти повинні визначити специфічні причини нестабільності політичної системи України та обґрунтувати доцільність і необхідність для України реформи політичної системи. Також слід виділити найнерозвинутіші функції політичної системи України та розкрити причини політичної й соціальної напруженості в суспільстві.

Питання для самоконтролю:

1. Якою є роль системного підходу у вивченні сутності політичної системи?
2. Назвіть основні елементи політичної системи суспільства.
3. Які політичні інститути відповідають за здійснення функцій входу і виходу?
4. Які функції виконує політична система?
5. Від чого залежить стабільність політичної системи?
6. Які типи політичних систем виділяють марксисты?
7. До якого з типів політичної системи (за Г.Алмондом) належить Україна?
8. На Вашу думку, чи є політична система України стабільною, централізованою, правовою, легітимною, світською?

Питання для дискусії:

1. Поясніть слова Д.Істона: «Нерухомість політичної системи недосяжна, поки політична система живе».
2. Як відомо, до політичної системи входять держава і політичні партії. Як співвідносяться їх місце і роль у політичній системі? Кому належить провідна роль: державі чи політичним партіям?
3. Які функції політичної системи України є найменш розвинутими, і що зумовлює політичну і соціальну напруженість у суспільстві?
4. Доведіть, що Україна обрала демократичний тип політичної системи.